

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ТА СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ФЕХТУВАННЯ НА УКРАЇНІ

В. А. Бусол

Львівський державний інститут фізичної культури

Фехтування як мистецтво володіння холодною зброєю виникло ще в стародавньому світі, значно розвинулось в середні віки і придбало суто спортивний характер в новітні часи.

Багаточисельні етнографічні і фольклорні матеріали свідчать про те, що навчання і тренування в мистецтві володіння холодною зброєю в родовому суспільстві стали складовою частиною побутових і релігійних обрядів, магічних ігор і танців. Про це свідчить і ритуал наших предків, присвячений народженню в сім'ї сина, який зберігся на Україні до XVII століття. Коли в кого на Русі народиться син, батько бере оголений меч, кладе його перед дитиною і промовляє: «Не залишу в спадок тобі ніякого маєтку, будеш мати тільки те, що здобудеш цим мечем» (цит. по С. Приступі, 1991).

Предки наші, слов'яни, ввійшли в історію як плем'я воєнків-завойовників. Ядром українського війська княжої доби були скандинавські варяги, «...лицарі заковані в залізо, з обосічними мечами, зв'язані воєнним братерством, відважні і на все рішучі» (І. Крип'якевич, 1936).

Варяги служили в українському війську до половини XI ст. Вони поширили в нас свою удосконалену зброю, змінили спосіб воювання. Їх завзяття, хоробрість, витривалість, дух самопожертви перейшли в спадок українським воїнам.

Військо княжих часів існувало безперервно шість століть. Україна через свою військову силу мала славу в Європі. Княжий двір у Києві відвідували найславніші західні лицарі. Тісні зв'язки із Західною Європою спричинили до того, що організація та озброєння княжих дружин і західних лицарів мали багато спільного.

Козацька доба є однією з найяскравіших сторінок української історії. Саме в цей період сформувалась самобутня система військово-фізичної підготовки лицарів-козаків, важливе місце в якій займає мистецтво володіння холодною зброєю. Культ меча, який існував на Київській Русі, поступово втрачає своє значення і в козацьку добу цілком витісняється шаблею – улюб-

леною зброєю тих часів. Є свідчення (Д. Наливайко, 1992), що шаблями запорозьких козаків першим озброїв у 1511 році Остафій Дашкевич.

Хоч шаблі на Україні були спочатку різних видів і походжень, та пізніше витворився український тип «козацької шаблі». Зразки шабель говорять про те, що вони були доволі тонкі та легкі, ручку мали оздобну, піхви прикрашені різьбою. Шаблями козаки особливо любили шикувати і звертали на них велику увагу, оздоблюючи дорогою оправою та прикрасами і завжди намагаючись утримувати їх у великій чистоті (через що і побутував вислів «ясна зброя»). Піонером запровадження спеціалізованої підготовки у війську козацькому рахується гетьман Євстафій Ружинський, який змолоду навчався різним наукам у Німеччині і Франції. В історію Козаччини він увійшов як реформатор і організатор військової справи.

Той факт, що багато хто із козацьких старшин і українських гетьманів отримали освіту в Німеччині, Франції, Голландії, дозволяє думати про те, що вони досконало володіли мистецтвом фехтування і були ініціаторами запровадження прикладного фехтування в систему військової підготовки козацтва.

З появою вогнепальної зброї військово-прикладне значення фехтування падає, але зростає його спортивне значення. В XVIII і XIX ст. фехтування, залишаючись засобом військово-фізичної підготовки, формується і як вид спорту. Це стосується в першу чергу таких країн як Франція, Італія, Австрія і Німеччина. Однак до кінця XIX ст. міжнародні змагання не проводились. І лише в 1896 р. були проведені офіційні міжнародні змагання в програмі I Олімпійських ігор, а також міжнародний турнір у м. Будапешті.

Початки зародження спортивного фехтування на теренах України відносяться до кінця XVIII ст. – початку XIX ст. Є дані про те, що з 1790 року фехтування як обов'язкова дисципліна викладалось в морській школі мічманів м. Миколаєва. На початку XIX ст. фехтування починають культивувати в Харкові, Одесі, Києві. Першим із українських фехтувальників, хто вийшов на міжнародну арену, був Петро Заковорот. Він народився в 1871 році на Харківщині. Під час служби в армії добре зарекомендував себе на кавалерійських заняттях і в числі кращих був спрямований на навчання у Варшавську фехтувально-гімнастичну школу, а після її закінчення продовжив навчання в Будапештській академії фехтування. Навчаючись в академії, удосконалював свою

спортивну майстерність. В 1900 році в Парижі проводився турнір найсильніших фехтувальників світу, присвячений всесвітній виставці. В ньому брали участь 100 спортсменів. Петро Заковорот зайняв тоді третє місце.

В період між двома світовими війнами фехтування на Україні знаходиться в основному під впливом більшовицької ідеології. Воно потрапляє під критику апологетів протектульту як буржуазний вид спорту, а згодом зазнає мілітарного впливу. В систему змагань і навчання запроваджується фехтування на карабінах з еластичним багнетом, яке культивувалось аж до 1956 року. Найбільш активно фехтування розвивається в Харкові, Києві, Одесі. В 1935 році в Харкові проводиться перший чемпіонат України. Чемпіонами стали: на рапірах – П. Заковорот і С. Прокопович, на шаблях і багнетах – В. Сергеев (усі Харків). Однак ізоляція від міжнародного спорту гальмує розвиток техніки, тактики, методики навчання.

Сильний фехтувальний центр в той період знаходився у Львові, який перебував тоді під владою Польщі. Львівські фехтувальники брали участь в Олімпійських іграх 1920, 1928, 1932, 1936 рр. Після подій 1939 року львів'яни брали участь в чемпіонаті СРСР 1940 року і троє із них стали призерами, а шпажист В. Лабендзієвський – завоював звання чемпіона. В 1941 році команда фехтувальників Львова виграла перше місце в Москві на великих змаганнях за участю команд Москви, Києва, Харкова, Риги і Талліна.

В повоєнний період українське фехтування досягло відчутного прогресу. Починаючи з 1952 року, фехтувальники України брали участь в складі команди колишнього СРСР в усіх Олімпійських іграх. Відкривається широка сітка дитячих спортивних шкіл, фехтування культивується в більшості спортивних товариств. На І Спартакіаду України 1956 року у Львів приїхало 445 спортсменів із 27 областей республіки. Інститути фізичної культури Києва і Львова налагодили підготовку тренерських кадрів. Промисловість республіки освоїла випуск фехтувального інвентаря. Отримали науково-методичне обґрунтування основні положення підготовки спортсменів високої кваліфікації. Сформувалась група тренерів високої кваліфікації: В. Андрієвський, В. Сергеев, К. Сиротенко, С. Колчинський та інші.

Перший успіх на Олімпійських іграх прийшов у 1956 році, коли львів'янин Євген Череповський завоював бронзову медаль в ко-

мандних змаганнях шаблестів. Першим чемпіоном Олімпійських ігор серед українських фехтувальників став київський шпажист Григорій Крисс в 1964 році. В подальшому олімпійськими чемпіонами ставали Віктор Сидяк, Володимир Смірнов, Геннадій Погосов, Володимир Гутцайт; срібними призерами – Віктор Путятін, Василь Станкович, Григорій Крисс, Віктор Сидяк, Сергій Міндергасов, Сергій Голубицький; бронзовими призерами – Григорій Крисс, Сергій Парамонов, Віктор Сидяк, Михайло Тишко. Саме ці спортсмени разом із чемпіонами та призерами чемпіонатів світу (Євген Рюмін, Йосип Вітебський, Юрій Чиж, Сергій Кравчук, Володимир Агеєв, Тетяна Напалкова, Вікторія Титова (підняли престиж і славу українського фехтування на світовій арені).

Проголошення в 1991 році державної незалежності і самостійності України дало поштовх відродженню та розвитку національних традицій українського спорту. З'явилися можливості для більш широкого і масового виходу наших фехтувальників на міжнародні змагання, самостійного вирішення усіх проблем розвитку фехтування в країні, утвердження позицій українського фехтування на міжнародній арені. Однак реформування політичної і економічної системи викликало відчутні кризові явища в соціально-культурній сфері спорту.

На сьогоднішній день суттєво звузилась географія фехтування, його культивують 16 областей України. При цьому в більшості із них розвивають один-два види зброї. Недостатнє фінансування дитячо-юнацьких спортивних шкіл, неспроможність забезпечити тренувальний процес дорогим фехтувальним інвентарем привело до закриття багатьох відділень фехтування. Спостерігається значний відтік тренерських кадрів в більш оплачувані сфери діяльності, а також за кордон. Не знайшли застосування своїх знань і вмінь наші чемпіони В. Путятін, В. Сидяк, В. Станкович, С. Міндергасов, Ю. Чиж і подались шукати легшої долі за кордон.

Невдалим для українського фехтування був передолімпійський 1995 рік. Жодна із команд в окремих видах зброї не завоювала путівку на Олімпійські ігри в Атланту. І лише на участь в особистих змаганнях отримали ліцензії С. Голубицький, В. Титова, В. Гутцайт та В. Калюжний. Така невдача – результат прорахунків керівництва збірної команди та федерації фехтування. Відсутність чіткої концепції підготовки до основних змагань року, недосконалість системи відбору, ігнорування системи комп-

лексного контролю – ось основні причини невдач. Не спрацювала концепція головного тренера на концентрацію провідних спортсменів у столичних клубах і їх клуглорічну централізовану підготовку, що призвело до втрати зв'язків з обласними федераціями фехтування і фехтувальними центрами на місцях.

І все ж перспектива виходу з сьогоднішньої кризи є. Підростає талановита молодь, яка вже зарекомендувала себе на молодіжних першостях світу і Європи: А. Малій, О. Кочергін, С. Берко, О. Рибінський, В. Калюжний, А. Альба, В. Радченко, О. Омаров, Є. Виборнова та інші. Саме з огляду на майбутнє необхідно вже сьогодні формувати національну олімпійську команду зразка 2000 року, надавати їй пріоритети для участі в міжнародних змаганнях. Федерації фехтування та Мінмолодьспорту України необхідно розробити комплексну цільову програму розвитку фехтування, більш дієво і предметно допомагати регіонам.

Сподіваємось, що детальний аналіз стану та перспектив розвитку українського фехтування буде зроблений після Олімпійських ігор.